

Özbek Türkçesi Grameri, Volkan Coşkun, Türk Dil Kurumu Yayınları:752, Ankara 2000, 292 s.

Türkiye Türkçesinden sonra en çok kişi tarafından kullanılan Türk yazı dillerinden birisi olan Özbek Türkçesinin gramerini işleyen yeni bir kitap Türk Dil Kurumu (TDK) yayınları arasından Türkoloji âleminin istifadesine sunuldu. Türk Dil Kurumunun Gramer Bilim ve Uygulama Kolunun yayınlarından daha önce de Türkiye dışındaki Türk yazı dillerinden Uygur Türkçesi (Öztürk), Saha Türkçesi (Kirişçioğlu) ve Gagauz Türkçesi (Özkan) ile ilgili gramer kitapları yayımlanmıştı. Türkiye Türkolojisinin dışı açılmasında ol oynayan ve genel anlamda Türk dili ve edebiyatı ile uğraşanlara temel kaynak konumunda olan bu tür anahtar kitapların yayımlanması sevindiricidir. Ama bu yayınların ileride doğabilecek yanlışlıklara sebebiyet vermemesi için de son derece titiz hazırlanması da gerekmektedir. İşte bu düşünceden hareketle TDK yayınları arasından çıkmış olan "Özbek Türkçesi Grameri"ni (ÖTG) bir değerlendirmeye tâbi tutarak gördüğümüz bazı eksiklikleri ve yanlışlıkları belirtmek istiyoruz.

Özbek Türkçesi, ses düzeninin imlâya geçirilip standartlaştırılması hususunda çeşitli dönemler yaşamıştır. 1945 yılında Almanca olarak yayımlanmış olan "Özbekische Grammatik" isimli esere baktığımızda ünlü karşılığı 9 harf kullanıldığını görmekteyiz. Günümüz Özbek yazısında ünlülerin karşılığı 6 harf bulunmaktadır. Ancak bu 6 harf 10 sesi karşılamaktadır. Genel olarak Türk dilinin 8 ünlülük (kapalı é ünlüsünü de dahil ettiğimiz zaman 9 ünlülük) sisteminin en fazla değişen kolu olarak bugün Özbekçe karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı Özbek metinlerini Lâtin harflerine aktarırken en büyük sıkıntılardan birisini, tam denkliği kurulamayan ünlüler teşkil etmektedir.

ÖTG'nin birinci bölümünü oluşturan ses bilgisi bölümündeki verilerin Almanya'nın Trier Üniversitesinin modern fonetik laboratuvarlarında elde edilmiş sonuçlar olduğu belirtilmiş (s. 3, 5, 12). Eserde bir kaç yerde vurgulanan bu ve benzeri araştırma sonuçları Türkiye'de de elde edilebilmektedir. Türkiye'de yapılmış "*Türkiye Türkçesindeki ünlülerin fonetik özellikleri*" isimli bir araştırmada da 1 Türkiye Türkçesinin ünlülerinin işitsel ve akustik açıdan farklılıkları belirlenmiş ve bunların uluslararası fonetik alfabede (International phonetic alphabet, IPA) hangi sembollerle gösterileceği kaydedilmiştir. ÖTG'de ünlülerin bütün fonetik özellikleri verilmeye çalışılmış. Ancak bu ünlülerin, Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ile bunlardan farklı özelliklerinin verilmemiş olması, gramerin pratikteki kullanımını zorlaştırmaktadır. Eserin metinler kısmında da bu ses sistemi uygulanmış. Kiril harfli metinlerden aktarmalar yapılırken, bu ünlülerin hangisinin nerede kullanılacağına dair verilen bilgiler satır aralarına sıkıştırılmış.

Ses uyumlarını bozan hususlar ve ekler, kanaatiimzce ayrı bir başlık veya alt başlık hâlinde ele alınabilirdi. Gerek kalınlık-incelik uyumunu, gerek düzlük-yuvarlaklık uyumunu ve gerekse ünsüz uyumunu bozan şekillerin (s. 22-25) şema hâlinde veya maddeler hâlinde gösterilmesi Özbek Türkçesinin karmaşık görünen ses yapısının anlaşılmasında ve Türkiye Türkçesiyle paralellik kurulmasında yardımcı olurdu.

1 16-18 Ağustos 2000 tarihleri arasında İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi tarafından düzenlenen "X. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı"nda Mehmet Akif Kılıç, yukarıda adı geçen tebliği sunmuştur.

Özbek Türkçesinin imlâsında kelime tabanları ile çekim ekleri arasında ünsüz uyumu yoktur. Yazarın belirttiği gibi bu durum telaffuza da yansımıştır: *yigit+dä, uç+dän, öt-di...* (s. 25). Ancak Taşkent'te basılmış olan Özbekçe İmlâ lügatinde bu durumun en azından bulunma hâli, ayrılma hâli ve görülen geçmiş zaman eklerinde telaffuza tam yansımadığını gösteren bir bilgi bulunmaktadır (İmla,15)2. Yine aynı imlâ lügatinde "*kitob, yuzlab, kelib*" gibi kelimelerin sonundaki *-b* harfinin *-p* okunduğu (İmla,9), "*obod, savod, marvarid; zavod, pud, sud; badqovoq, badxo'r*" gibi kelimelerdeki *d* harfinin de *t* okunduğu (İmla,10) bilgisine ulaşmaktayız. Ses bilgisi açısından önemli olan bu bilgileri, eserin ses bilgisi ile ilgili birinci bölümünde bulamıyoruz. Özbek Türkçesinde Türkçe kelimelerde ünsüz uyumunun olmadığını örneklendirmek için verilen örnekler arasındaki şu kelimelerle ne verilmek istendiği ise belirsizdir: *suvsiz, gârängsi-, yâğsirä-* (s.24)

Kiril alfabesinin Lâtin harfli karşılıkları verildiği şemada da, bunlardan parantez içinde dahi olsa bahsedilmemiş. Bu şemada, *G* ile *Ğ* harflerinin Kiril alfabesindeki karşılığı aynı harf (*Г*) ile gösterilmiş (s. 11-12). Hâlbuki *G* harfinin karşılığı *Г*, *Ğ* harfinin karşılığı ise *F* olmalıydı.

Eserin en hacimli kısmını şekil bilgisinin alatıldığı ikinci bölüm oluşturmaktadır (s.30-232). Bu bölümde, yapım ekleri (s.30-71), isim çekim ekleri (s.71-84) verildikten sonra, kelime bilgisine yer verilmiş. Sıfat (s.84-91), zamir (s.91-106), zarf (s.106-124), fiil (s.124-190), sıfat-fiil (s.190-193), zarf-fiil (s.193-200), bağlaç (s.200-209), edat (s.213-219) ve ünlemler (s.226-232) kendilerine ayrılan bölümlerde örneklendirilerek açıklanma yoluna gidilmiştir. Bu alt bölümlerde verilen bilgilerle ilgili olarak şu hususların yeniden değerlendirilmesi faydalı olacaktır:

1. Ekler hakkında bilgi verilirken bazı eklerin işlevleri hakkında bilgi verilmiş, bazı eklerin işlevleri hakkında bilgi verilmemiş. Eklerin işlevlik derecesi hakkında da bilgiler keyfi olarak verilmiştir. Eklerin bazılarının işlevliği ile ilgili bilgiler verilmiş, bazılarının ise verilmemiştir (s.30-70).

2. Ayrı ayrı ele alınabilecek eklerin bir kısmı birleşik ek olarak sıralanmış. *-täçä* ve *-tädän* (s.41) ekleri *-tä* ekinin bünyesinde verilebilir. Ayrı madde başı olacak bir özellik göstermemektedirler. *-tä* ekinin genişlemiş şekilleri ayrı maddeler hâlinde verilirken *-läm*, *-lämçi* ekleri (s.37) bir başlıkta verilmiş olup, örnek olarak sadece *-lämçi* ekli kelimeler alınmış. Burada *-läm* ekinin yazılmasına gerek yoktur. Eklerin madde başı yapıp yapılmaması hususunda bir başka çelişki de *-ärli* ve *-mäslük* eklerinde görülmektedir. *-ärli* şekli *-li* ekinin bünyesinde (s.37) verilirken, *-mäslük* şekli ise *-lik* ekinden sonra ayrı başlık altında (s.38) verilmiştir. Gerek *-ärli*, gerekse *-mäslük* eklerinden önce isim tabanı anlamına gelen + işaretinin de konulmaması gerekmektedir (s. 37-38).

3. Fiilden isim yapma eki olarak gösterilen *-ğindi,-gindi* eki (s.54) sonraki sayfalarda örnekleri verilecek olan *-fiilden* fiil yapma eki *-ğı, -gi (säl-ğı-, sız-ğı-* s.67) ile fiilden isim yapma eki *-(i)ndi* ekinin (s. 57) birleşmesi ile ortaya çıkmış bir yapıdır. *-ğindi, -gindi* ekine örnek diye verilen *kelgindi* ve *quvğindi* örneklerini *-ğı, -gi* eklerinin örnekleri arasına almak gerekir.

2 o'rin kelishigi va chıqısh kelishigi qo'shimchasining, o'tgan zamon yasovchisi va III shaxs ko'rsatkichi -di qo'shimchasining boshidagi undosh ba'zan t aytilsa ham,hamma vaqt d yoziladi: ishda, misdan, ketdikelmabdi kabi.

4. *-çây-* (*-rây*) eki aslında isimden fiil yapma eki *-ây* ekinin yanlış bölünme sonucu ortaya çıkmış bir şeklidir (s. 66). Aynı şekilde fiilden fiil yapan *-âz-* eki (s.65) de, Özbek Türkçesinde yine fiilden fiil yapan *-gâz-*, *-kâz-*, *-ğaz-* ekinin (s.67) *-k* ile biten fiil tabanlarında aldığı şekildir. *-âz-* eki için verilen *çiq-az-* örneğinde de bu açıkça görülür.

5. Şahıs zamirlerinin birinci ve ikinci şahıslarının yükleme hâli eki aldığı zaman ek başındaki n'nin düştüğü bilgisi (*men+i <men+ni "beni", sen+i <sen+ni "seni" s.92*) de teorik bir bilgi seviyesindedir. Bilindiği üzere *-ni* yükleme hâli ekinin yaygınlık kazanması, Uygur ve Karahanlı dönemlerinden itibaren izlenebilmektedir. Daha önceki Köktürk döneminden bugüne kadar *beni* ve *seni* zamir şekilleri kalıp olarak ulaşmıştır. Çokluk birinci ve ikinci şahıslardaki sonradan ortaya çıkmış olan *bizni*, *sizni* şekilleri gibi *benni*, *menni*, *senni* şekilleri tarihî süreç içerisinde tespit edilememiştir. Altay dillerindeki ortak zamir köklerinden hareket edilse bile, buradaki n ünsüzünün teklik ifade eden bir ek olması veya zamir n'si olması ihtimali, yükleme hâli ekine dahil olması ihtimalinden daha kuvvetlidir.

6. Soru zarfı için verilmiş olan örneklerden bazıları soru zamiri durumundadır. Aşağıya alınmış olan örneklerde "fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan"(s. 119) bir durum görülmemektedir: "*..ul kitâblâr qaydâ?*", "*...yol âçiq vaqtidâ qaydâ edim?*" (s. 120), "*Sâat neçâ?*" (s.121) vb.

7. Fiillerde birinci grup şahıs eklerinden bahsederken üçüncü şahıslarda görülen *-di* eki "sadece duyulan geçmiş zamanın (*âl-ib-di*) ve gelecek zamanın (*âl-â-di*) birinci tiplerinde görülür" (s.125) denmiş. Hâlbuki aynı ekleşmiş yapı şimdiki zaman çekiminin üçüncü şahsında da görülür: *âl-yap-ti* gibi.

8. Görülen geçmiş zamanın ikinci tipinde *yoq* kelimesinin kullanıldığı belirtilmiş. Bu doğru, fakat eksik bir bilgidir. Çünkü hemen aynı sayfada çekimin *bâr* ile de yapılan örneği görülüyor: "*Endi qayergâ tuşgâni bârmi, yoqmi?*" (s. 135). Görülen geçmiş zamanın ikinci tipinde genellikle olumsuz şekil tercih edilir, şeklinde bir düzeltmeye gidilmeliydi (bk. Öztürk 1997, 113). Bu tipin hikâye birleşik çekimi duyulan geçmiş zamanın üçüncü tipi olarak verilmiş: *ket-gân-im yoq e-di* (s. 162). Kendi içerisindeki bu çelişki kip kaymalarının çok olduğu Özbek Türkçesinde tasnifin şekle göre yapılması gerekliliğini belirgin bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Aksi taktirde aynı şekli birden fazla kipte tekrar etmek gerekir. Fiil kipleri hakkında bilgi verilirken, onların işlevlerinden bahsedilmiş olsaydı, bu tip karışıklıklar en aza indirgenmiş olurdu (s. 127-154).

9. Duyulan geçmiş zamanın ikinci tipi (*âl-gân-mân*) ile üçüncü tipi (*âl-gân-dir-mân*) bir başlık altında birleştirilmeliydi (s.137-139). İki şekil arasında ihtimal ve kuvvetlendirme eki (*-dir-*) farkı bulunmaktadır. Bu mantıkla hareket ettiğimiz zaman Türkiye Türkçesindeki *al-mış-im* şekli ile, *al-mış-im-dir* şekli gibi bir çok şekil de iki ayrı tip olarak vermek gerekir.

10. Eserde duyulan geçmiş zaman bildiren *-miş* ekinden "*Bu ekin kulanımı yaygın değildir. Bu kipin sadece teklik 3. şahıs şekli mevcuttur.*" (s. 140) diye bahsedilmiş. Ek sadece teklik üçüncü şahısta değil, diğer şahıslarda da görülür. Ancak diğerlerine göre üçüncü şahısta daha yaygın kullanılmaktadır: "*Sizgâ emdi bâğlanmışmân*", "*kirmışsân*", "*âyrimışsiz*", "*demişlâr*" (bk. Öztürk 1997, 127-128) vb *-miş* ekli yapı ayrı bir tip olarak alınmazken, aynı işlevlik ölçüsünde olan *-gu* ekli yapı gelecek zamanın dördüncü tipi olarak alınmış (s. 144). Bugün için arkaik bir tip olan bu şekil de genellikle üçüncü şahıslarda kullanılmaktadır (bk.Hacıyev 1973, 131; Sjöberg 120).

11. Gereklilik kipi çekiminde " ...*fil kök veya gövdesine sadece -(i)ş eki eklenebilir*" (s. 153) denildiği hâlde, hemen aynı sayfanın alt kısmında "...*bazen fil kök veya gövdelerine -maq ve -mäslik ekleri getirilir.*" denmiştir. Kendi içerisindeki bu çelişkinin " *sadece* " ifâdesinin çıkarılarak yeniden düzenlenmesi gerekir. İki unsurdan meydana gelen birleşik yapılar, her iki unsurun da ayrı ayrı ele alındığı yerlerde göndermeler kabilinden de olsa ele alınmalıydı. Bu bağlamda bakıldığında, *-sä keräk* yapısından sadece gereklilik çekiminde bahsedilmiş, şart çekiminde bu husustan hiç bahsedilmemiş (s.148-149). Yine aynı şekilde gerek emir çekiminde, gerekse şart çekiminde kullanılanabilen *çi* edatından bu çekimlerde hiç bahsedilmemiş.

Gereklilik çekiminde ayrı tip başlığı altında ele alınmayıp alt satırlarda geçirilen *-sä keräk*, *-mäq keräk*, *-mäslik keräk* yapıları hikâye ve rivayet çekimlerine geldiğinde birden bire önem kazanıyor ve bütün şahıslara göre çekimleniyor: *kel-mäs-lig-i-m keräk e-di ...*(s.167), *kel-mäs-lig-i-m keräk ekän...* (s.173), *ket-sä-m keräk ekän...* (s.174). Gereklilik kipinin rivayeti başlığı altında verilen bu örnekler, alt satırlarda (s.174) bir yerde "*gereklilik kipinin hikâyesi*", bir başka yerde ise "*gereklilik çekimini hikâyesi*" diye anlatılmış. Buralardaki hikâye kelimelerinin rivayet kelimesi ile yer değiştirmesi gerekmektedir.

12. Şimdiki zamanın rivayetinde, şimdiki zaman eki *-yöp* şeklinde gösterilmiş (s.170). Bu birinci ve ikinci şahıslar için doğrudur, fakat üçüncü şahıslarda ek *-yöp(i)* şeklindedir (s.129). Cümle örneği üçüncü şahıs için verildiğine göre ek, *-yöp(ti)* şeklinde gösterilmelidir.

13. Eserde *-ginä* morfeminin işlevini eksik tespit etmekten kaynaklanan bazı yanlışlıklar vardır. Özbek Türkçesinde olduğu gibi diğer bir çok Türk yazı dilinde de görülen bu morfemin asıl iki işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ta Eski Türkçe döneminden beri varlığı rahatlıkla tespit edilmiş olan (Erdal I, 47-56) küçültme işlevidir. Ele aldığımız eserde de morfemin sadece bu işlevine yer verilmiştir (s.36). Küçültme işlevindeyken morfem, isimden isim yapma eki gibi kullanılmaktadır. Ancak *-ginä* morfeminin ikinci bir işlevi daha vardır, o da sınırlama işlevidir. Sınırlama işlevindeyken morfem, gerek getirildiği taban ile aldığı ekler, gerekse anlam bakımından farklıdır. *-ginä* morfemi sınırlama işlevindeyken edat gibi kullanılmaktadır. Bu işlev zaman zaman *-ginä* morfeminin getirildiği kelime grubunun veya cümlesinin başına *faqat*, *faqat-ginä*, *yälgiz* cümle başı edatlarının getirilmesiyle pekiştirilir.³ *faqat* edatının bu pekiştirmeyi, işlev birliğini yansıtan *faqat-ginä* yapısı da eserde yer almamıştır. Eserde *faqat* edatının "*sadece, yalnız, yalnızca*" anlamlarına da yer verilmediği için (s.205-213), o cümlelerin aktarımı da tabii olarak yanlış olmuştur:

Hämmä cim boldi. Faqat Sälti bilän Zebi ikkävı bir-birläri bilän piçirläşib sözläşärdilär. " Hepsi sustu.Fakat Saltı ile Zebi her ikisi birbirleriyle fısıldaşıp konuşuyorlardı."(s. 206)

3 Özbek Türkçesinde *-ginä* morfeminin yeri ve işlevleri hakkında 25-29 Ekim 2000 tarihleri arasında İzmir'de yapılan "4. UluslararasıTürk Dil Kurultayı"nda tarafımdan "*Özbek Türkçesinde -GInA Morfemi*" isimli bir bildiri sunulmuştur.

örneğinde cümle aktarımı " *Hepsi sustu, sadece Saltı ile Zebi...* " şeklinde olmalıydı. Yine morfemin sınırlama işlevi fark edilmediğinden dolayı -(i)b zarf-fiil eki anlatılırken de aynı hataya düşülmüş:

Miryâqub faqat külib-ginâ qoydi, bâşqa heç nârsâ demâdi. " Fakat Miryakub biraz güldü, başka hiçbir şey demedi" (s. 195)

cümlesi de " *Miryakup sadece güldü, başkahiçbir şey demedi.*" şeklinde olmalıydı. Zira burada zarf-fiil ekine gelen, küçültme eki işlevindeki -ginâ morfemi değildir.

Bu yanlışlık *bilânginâ* edatının ortaya çıkmasına da sebep olmuştur (s. 215). Ayrıca cümle dışı unsur örneği olarak verilen "*faqat*" ile ilgili cümlelerin aktarımında da aynı hata karşımıza çıkmaktadır (s.247).

Temas ettiğimiz bu özelliği ile -ginâ morfemi "Sona gelen edatlar" içinde de işlenmelidir. "Sona gelen edatlar" terimi 1994 yılında Yeni Uygur Türkçesi Grameri'nde (Öztürk, 119-123) kullanılmıştı. Daha sonra bu terimle anlatılmak istenenler "Sona gelen bağlaçlar" (Öner 245-250) ve "enklitik edatlar"⁴ terimleriyle de ele alınmıştır. Başka Türk yazı dillerinde "*çi, gu, la, mu*" gibi bir çok örneği olan bu ek-edatlar gramer terimi olarak ilgili terim kitaplarda (bk. Korkmaz, Naskali) henüz yerini almamıştır.

14. -gâni zarf-fiil eki anlatılırken -gân sıfat-fiil eki ile iyelik üçüncü şahıstan meydana gelen şekildâşına asıl ekten daha çok yer verilmiştir (s.196). Burada bu şekildâş yerine -gâli zarf-fiil ekine gönderme yapılarak, tıpkı emir teklif ikinci şahısta -gil şeklinin yanısıra -gin şeklinin de görülmesi gibi bunun bir varyant olduğu vurgulanabilir.

15. Aşağıda verilen tanım cümlelerinde söylenmek istenenler açık değildir. Özellikle tanım cümlelerinin anlaşılabilirliği bakımından daha daha dikkatli seçilmesi gerekmektedir:

"e- fiilinin -gân ekiyle birleşik şekilleri de mevcuttur: bolgândim, bolgânding..." (s.164)

"Bu türde -âcâk ekiyle e- ek fiilinin bitişik olarak yazılmış şekilleri de vardır: bilâcâkdım, bilâcâkding..." (s.164)

16. ÖTG'de dizgiden kaynaklanan "*mendâ-n*", "*mendâ-y*" (s.92), "*özingin-g*" (s.105), gibi yanlış hece bölünmeleri, fiil çekimi örneklerinin sütunlarında kaymalar) s. 132, 138, 147...), "*kättâginâ*" yerine "*kältâginâ*" (s.36) ve "*derecelerini*" yerine "*derecele-rini*" (s.119) gibi yanlış yazılışlar da görülmektedir. Bütün bunlar eserin tashih aşamasında yeterince dikkatli gözden geçirilmediğini göstermektedir.

Yine eserin cümle örnekleri iç sütun hâlinde verilseydi, gramer bilgileri ile bu örnekler hemen ayırt edilebilirdi. Bu sistemin kullanılmamasından dolayı özellikle ek bilgilerle örnekler birbirinin içine girmiş durumda görülüyor (s.153,160, 171 vb.).

Kip çekimlerinde tipler anlatılırken işlek olan yapılar ve arkaik yapılar gibi bir ayrıma gidilmelidir. Bu taktirde, çekimlerde görülen çok tiplilik büyük ölçüde giderilerek bir sisteme bağlanacaktır. Duyulan geçmiş zamanın rivayetinde (s. 170) olduğu gibi bazı

4 Sema Barutçu Özönder, 25-29 Ekim 2000 tarihleri arasında İzmir'de yapılan "4. Uluslararası Türk Dil Kurultayı"nda sunduğu "Türkçenin enklitik edatları üzerine" isimli tebliğinde bu konuya temas etmiştir.

kip çekimleri şahıslar belirtilerek alt alta sıralanırken, gelecek zamanın rivayetinde (s.171) olduğu gibi bazı kip çekimlerinde ise şahıslar belirtilmeksizin yan yana sıralanmışlardır.

17. Eserin kaynaklar (s. 288-292) kısmından, Özbek Türkçesinin grameri ile doğrudan alâkalı olan bazı kaynaklara baş vurulmadığını anlıyoruz. Özbek Türkçesi ile yayımlanmış olan "Fe'l" (Hacıyev 1973), "Özbek Tilide Kömekçi Fe'ller" (Hacıyev) isimli kitaplar ile TDK yayınları arasından çıkan "Özbek ve Uygur Türkçelerinde Fiil" (Öztürk 1997) isimli kitapların kaynaklar arasında yer almaması herhalde eksiklik olsa gerek.

Avrupa'da 1945 yılında yayımlanan Özbek gramerinden (Gabain) tam 55 yıl sonra da olsa Türkiye'de Özbekçe gramer kitabının yayımlanması sevindiricidir. Türk Dil Kurumunun geç kalmış olan bu faaliyetinin artan ölçüde şümullendiğini gözlemlemekteyiz. Başka Türk yazı dilleri ile ilgili yeni yayınların da kısa sürede, ama eksiklikleri en az seviyeye indirilmiş bir şekilde çıkarılması dileğimizdir.

KISALTMALAR

Erdal: Marcel Erdal, *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon*, c.1, Wiesbaden 1991.

Gabain: Annamaria von Gabain, *Özbekische Grammatik*, Leipzig 1945.

Hacıyev : Azim Hacıyev, *Fe'l*, Taşkent 1966.

Hacıyev 1973: Azim Hacıyev, *Özbek Tilide Kömekçi Fe'ller*, Taşkent.

İmla: *O'zbek Tilining İmlo Lug'ati*, Taşkent 1995.

Kirişçiöğlü: Fatih Kirişçiöğlü, *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Ankara 1994.

Korkmaz: Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.

Naskali: Emine Gürsoy Naskali., *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara 1997.

Öner: Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi* , Ankar 1998.

Özkan: Nevzat Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara 1996.

Öztürk: Rıdvan Öztürk, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara 1994.

Öztürk 1997: Rıdvan Öztürk, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara.

Sjöberg: André F.Sjöberg, *Uzbek Structural Grammar*, The Hague, 1963.

Rıdvan ÖZTÜRK